

ОТГОВОРНОСТТА ПРЕД ЕЗИКА И ПРЕД ДЕЛОТО НА ЕЗИКОВЕДА

Отговорността пред езика.

Сборник, посветен на 90-годишнината
на чл.-кор. проф. д-р Тодор Бояджиев. Шумен:
УИ „Епископ Константин Преславски“, 2021, 310 с.

Жанета Андреева

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Резюме. Статията е рецензия и тематичен обзор на седмия том от поредицата *Отговорността пред езика*, издание на Катедрата по български език към Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“. Включените материали са посветени на 90-годишнината на чл.-кор. проф. д-р Тодор Бояджиев – ректор и доктор хонорис кауза на Шуменския университет. Съставители и научни редактори са Димитър Попов, Велка Попова, Калина Йочева, Анета Тихова, Ани Ангелова, Ирина Иванова. Изданието включва научни разработки на български и на чуждестранни учени езиковеди. Авторите разглеждат актуални проблеми на лингвистиката в широк научен обхват – лексикология, лексикография, етнолингвистика, психоллингвистика, приложна лингвистика, лингвистична персонология, текстолингвистика, фонетика, фонология, морфология, синтаксис, диалектология, фразеология, съпоставително езикознание, история на книжовния език, корпусна лингвистика, когнитивна лингвистика.

Ключови думи: юбилеен сборник; лингвистика; съпоставително езикознание; диалектология; лексикология; корпусна лингвистика

Отговорността пред езика е юбилеен сборник в чест на 90-годишнината на чл.-кор. проф. д-р Тодор Бояджиев, ректор (1983 – 1986 г.) и доктор хонорис кауза на Шуменския университет. Съставители и научни редактори са Димитър Попов, Велка Попова, Калина Йочева, Анета Тихова, Ани Ангелова, Ирина Иванова. Сборникът е инициатива на Катедрата по български език към Факултета по хуманитарни науки на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Изданието съдържа 31 статии, три от които на английски, по една на руски и на немски език, а останалите – на български. Текстовете са приносни науч-

ни разработки на световно утвърдени учени в областта на лингвистиката – представители на Австралийския национален университет, Калифорнийския университет в Бъркли, Института по славянознание към Руската академия на науките, Загребския университет, Хърватия, университета в Грац, Австрия, университета в Кошице, Словакия, университета в Крайова, Румъния, Българската академия на науките, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“.

Седмият том от поредицата *Отговорността пред езика* е израз на уважение, почит и респект към научните постижения и личностното академично присъствие на Тодор Бояджиев в сферата на съпоставителното езиковедие, фонетиката и диалектологията в световен мащаб.

Уводната част на сборника е дело на екипно сътрудничество между Ани Ангелова – преподавател в Катедрата по български език, и Димитър Попов – ръководител на Катедрата, езиковед, учен от школата на юбиларя. Въвеждащата част проследява академичната биография на Т. Бояджиев с акценти в хронологичен ред върху определени етапи – от началото на университетската му кариера, свързано с преподавателите К. Мирчев, Ст. Стойков, Л. Андрейчин, до утвърждаването му като един от най-заслужилите строители и радатели на българския език, носител на научни степени, държавни ордени и отличия. Фактът, че се вписва в средите на т.нар. четвърто поколение езиковеди, към което се отнасят Христо Първев, Петър Пашов, Венче Попова, Стефан Брезински, Стефана Димитрова, Димитър Тилков, Василка Радева и др., е гаранция за научния му успех. Важен етап е формирането на международни академични връзки, плод на дългогодишно сътрудничество с Ърнест Скатън, Ронел Александър, Григорий Венедиктов, Татяна Рождественска, Ян Сабол, Юлиуш Цицерман, Ирена Савица, Дамир Хорга, Татяна Попова, Йеже Русек, Карел Гутшмит, Петер Хил и др. Жест на уважение и признание е участието на П. Хил, Р. Александър, Ю. Цицерман, Е. Киктова, И. Седакова, Д. Хорга, М. Трумер с научни текстове в юбилейното издание на сборника. Във въвеждащата част на разработките си те се обръщат с посвещение към своя колега, изразяват почитание и респект към ерудираното личностно присъствие на Т. Бояджиев в научните среди от световен мащаб. Въвеждащата част продължава с пълна библиография на трудовете на Т. Бояджиев и обхваща научната му дейност от 1955 г. до настоящата 2021 г. Библиографията изброява последователно и подробно научните публикации през целия период на неговия творчески път – монографии, студии, статии, рецензии, речници.

Публикуваните изследвания в сборника са в широк научен обхват – лексикология, лексикография, етнолингвистика, психоллингвистика, приложна лингвистика, лингвистична персонология, текстоллингвистика, фонетика,

фонология, морфология, синтаксис, диалектология, фразеология, съпоставително езиковедство, история на книжовния език, корпусна лингвистика, когнитивна лингвистика – широк научен диапазон от съвременната лингвистика, който показва и параметрите на развитието ѝ.

Първата статия в изданието е на учен от Австралийския национален университет. Славистът Петер Хил разглежда калките в диапазона на европейските езици, като обръща особено внимание на историческите процеси, свързани със словообразователния им капацитет в българския език.

Ронел Александър от Калифорнийския университет в Бъркли представя научни изследвания в областта на диалектологията, разгърнати на базата на проведена теренна практическа дейност в екип с български диалектолози. Разработката включва подробни изследвания на еркекия диалект, а приносният момент е иновативният начин за каталогизиране на ексцерпирания материал.

Изследването на Юлиуш Цимерман и Ева Киктова от Университета в Кошице – Словакия, описва изграждането на адаптивна речева матрица на ромски език въз основа на ромските фонемни в превода на Новия завет на ромски език. Разработката е насочена към определянето на влиянието на майчиния език върху възприемането на чужд език.

Статията на Ирина Седакова от Института по славяноведство към Руската академия на науките представя етнолингвистично изследване върху диалектните наименования на празниците от календарната обредност. Авторката посочва *Идеографския диалектен речник на българския език* като ресурс в хода на своите научни изследвания в областта на лексикологията, диалектологията и етнолингвистиката, като изтъква дългогодишното участие на Т. Бояджиев в създаването на речника.

Научен експеримент в сферата на фонологията чрез изследване на фрикативите и акустиката представя Дамир Хорга, учен от Загребския университет.

Манфред Трумер от Университета в Грац се включва в юбилейния сборник с разработка върху границите между националния език и социолингвистичните единици от босненски, хърватски и сръбски.

Теодор Оанка от Университета в Крайова – Румъния, представя информация относно релацията език – диалект. Той засяга актуалния проблем за признаването на македонския език като югозападен български диалект.

Стефана Димитрова от Института за български език към БАН насочва вниманието на лингвистите към труда на В. А. Звегинцев „История на арабската лингвистика“ – систематизирано изложение за възникването и развитието на източните езиковедски учения. Авторката помества арабското езиковедство в научния фокус на българските лингвисти – тема, която не е застъпвана досега.

Димитър Попов от Шуменския университет представя научно изследване в областта на приложната лингвистика и лингвистичната персонология,

насочено към нов теоретичен и приложен аспект на говорните маркери като антропофонни показатели, чрез които може да се изгради речев профил, приложим в сферата на съдебната фонетика. В областта на фонологията, фонетиката и диалектологията е разработката на Владимир Жобов от Софийския университет. Обект на научно представяне е поведението на неударените [а] и [ъ] и последствията от редукцията на [а]. В параметрите на диалектологията е представителната част от монографско изследване на шуменския диалект и неговите граници в района на Източна Мизия от Красимира Колева. Трудът е вдъхновен от учителя на авторката в областта на диалектологията – Тодор Бояджиев.

Морфологична проблематика, свързана с теоретични и практически аспекти развиват статиите на Константин Куцаров от Пловдивския университет, Анета Тихова и Румяна Русинова от Шуменския университет. Разработката на К. Куцаров извежда приносните акценти в труда на Михаил Николаевич Петерсон *Русский язык. Пособие для преподавателей*, свързан с учението за частите на речта и методическите перспективи за разчупването на школските стереотипи. Книгата е ярък отпечатък в руската лингвистика през 20-те години на XX век. Обект на разглеждане в статията на А. Тихова и Р. Русинова са формите за сравнителна и превъзходна степен на някои прилагателни имена, употребени в медийната реч, които по принцип не се степенуват. Авторките обръщат внимание върху факта, че липсва симетрия в парадигмите на прилагателните имена в съвременния български език в резултат на съществуващи ограничения в обхвата на граматичната категория степенуване.

Красимира Чакърва от Пловдивския университет представя изследване, в чийто фокус са поставени лексикални и синтактични средства за изразяване на конклузивна семантика в съвременния български език. Статията проследява взаимодействието между модификаторите за изразяване на значение и ядрените маркери на конклузивността, формулира таксономични критерии при лексикалните конклузивни модификатори. Синтактичните периферийни средства за изразяване на умозаключителна модалност са предикативни и непредикативни словосъчетания, както и словоредните особености при тяхната употреба.

Разделът по синтаксис е представен от изследване, провокирано от актуални проблеми на речта. Йовка Тишева от Софийския университет анализира варианти при реализацията на подлога в устната реч – удвояване на началния подлог, изразен с именна фраза или чрез местоимение, преместване на подлога след глагола – дясна дислокация, разширена употреба на местоимението *то* като прагматична частица в началото на реплика.

Димитър Попов и Велка Попова представят изследване върху Многостепенния модел на българската реч, базиран на трихотомията *стандарт*

– *субстандарт* – *нонстандарт* в парадигмата на съвременната българска вариететна лингвистика, като посочват приносите на проф. Тодор Бояджиев и на неговите преки ученици в развитието на тази област. Във втората част на изложението е предложено етаблиране на концептите детска реч, *child-directed speech* и специфични детски думи, при което те се съотнасят съответно към субстандарта в процеса на усвояването му и към нонстандарта. Изследвания в сферата на детската реч представя и статията на Юлияна Стоянова от Софийския университет. Въз основа на данни от проучване на спонтанната речева продукция на 5 български деца се проследява овладяването на консонантни клъстери в ранната детска възраст. Този процес е подчинен на универсалните правила за сричката и налага извода, че най-рано се появяват средисловните клъстери в сравнение с началните и красловните.

Корпусната лингвистика е актуална тенденция сред езиковедските проучвания и анализи на емпиричен материал. Статията на Андрей Бояджиев от Софийския университет представя работа по проект „Народни умотворения“ – тематичен корпус, който има за цел да подпомогне изследвания в областта на фолклора, антропологията, етнологията и лингвистиката. Корпусът представя в електронен вид първи издания на български фолклорни материали и транскрипции на текстове, събрани чрез теренна работа по време на експедиции. С научен текст в областта на корпусната лингвистика в сборника се вписва и Станислава Теофилова от Шуменския университет. Изследването регистрира и описва събран корпус от градски надписи, като го анализира в лингвистичен аспект – спецификата на морфологичния и синтактичния облик на надписите, текстолингвистичните, лексикалните и стилистичните им характеристики, особеностите на правописа и пунктуацията.

Проблематиката, свързана с различни теоретични и практически страни на лексикологията, текстолингвистиката и фразеологията има значително присъствие в сборника и обхваща статиите на Ивелина Савова, Добриня Даскалова, Кина Вачкова, Надка Николова от Шуменския университет и Диана Иванова от Пловдивския университет. Текстът на Д. Даскалова е в областта на фразеологията и представя механизмите за обработване на фразеологизмите и фразеологичните словосъчетания, предназначени за медийния дискурс. Интересен аспект от функционирането на езика разгръща статията на Ивелина Савова. Тя илюстрира играта с думи като преднамерено използване на средствата на езика за постигане на определени въздействени цели. Словесната игра е търсено отклонение от езиковите норми за създаване на определен ефект и е проява на нестандартно, творческо приложение на езиковите средства. Разработките на Диана Иванова, Надка Николова и Кина Вачкова са разгрънати върху

темпоралния пласт, свързан с формирането на новобългарския книжовен език. Трудът на Д. Иванова е фокусиран върху процесите на начално изграждане на българската лексикална система, отразени в „Писменник общополезен“ (1835) на Христати Павлович и оформянето на нормативна система – азбука, граматичен строй, словообразуване през първата четвърт на XIX век. Статията на Кина Вачкова запознава с участието на книжовника от последната четвърт на XIX век Никола Михайловски при оформянето на епистоларния стил на новобългарския книжовен език. „Малък българский писмовник или Образцы за различни писма“ от 1868 година съдържа правила за писмописанието и образци за писма. Темата за печатните писмовници през XIX век е разгърната и в труда на Надка Николова. Обект на проучване в статията на авторката е учебното помагало „Писмовниче“ (1870), дело на малко известните възрожденски книжовници Стефан И. Попов и Петър К. Аврамов. Текстът дава подробна информация за двамата книжовници и развойните процеси в езика през последното десетилетие преди Освобождението. В областта на лексикологията е научното изследване на Искра Христова-Шомова от Софийския университет. Проучването е фокусирано върху лексикалната специфика на новоизводните преводи през XIV век (библейски четива, агиографски, омилетични и химнографски творби) и тенденциите при лексикалния подбор в тях. Изводите от проучването открояват предпочитанията към християнски термини, докато гръцките се избягват, констатиран е стремеж към точност и разбираемост на превода. Преводите се употребяват и до днес в богослужебната практика.

В широкоспектърния езиковедски тематичен обем на сборника е включена разработка и в областта на когнитивната лингвистика. Статията на Жанета Андреева от Шуменския университет представя някои стилистични и прагматични аспекти на когнитивните метафори в политическите речи на Константин Стоилов и Стефан Стамболов от края на XIX век, съпоставени с метафоричността в съвременните политически речи.

Книга 7 от поредицата *Отговорността пред езика* е ценен колективен труд, създаден с признателност, съпричастие и любов към личността на член-кор. проф. д-р Тодор Бояджиев. Посветен на достолепната житейска и изследователска годишнина на видния български учен езиковед, сборникът е естетически издържан в стила на почетната юбилейност. В началото акцентно са поместени две фотографии на юбиляря, запечатали респектиращото му присъствие на академични прояви в Шуменския университет – там, където той е прекарал значителна част от творческия си път. Страницата преди съдържанието на сборника е фототипно изображение, което представя творческа интерпретация на лика на проф. Т. Бояджиев – графика дружески шарж от проф. Д. Томов.

Благодарности. Сборникът се издава със средства по вътрешноуниверситетски проект на Катедрата по български език „Отговорността пред езика“ РД-08-95/01.02.2021 г. Vivat academia! Vivant professores!

THE RESPONSIBILITY TO LANGUAGE AND TO THE WORK OF THE LINGUIST

2021. *Otgovornostta pred ezika*. Sbornik, posveten na 90-godishninata na Prof. Dr. Todor Boyadzhiev, Corresponding member of the Bulgarian Academy of Sciences. Shumen: UI „Episkop Konstantin Preslavski“. 310 p.

Abstract. The article is a thematic review of the seventh volume of „The Responsibility to Language“ series, published by the Department of Bulgarian Language at the University of Shumen “Bishop Konstantin Preslavski”. The included materials are dedicated to the 90th anniversary of Corresponding Member Prof. Dr. Todor Boyadzhiev, Rector and Doctor Honoris Causa of the University of Shumen. Compilers and scientific editors are Dimitar Popov, Velka Popova, Kalina Yocheva, Aneta Tihova, Ani Angelova, Irina Ivanova. The publication includes scientific works of Bulgarian and foreign linguists. The authors consider current problems of linguistics in a wide scientific range - lexicology, lexicography, ethnolinguistics, psycholinguistics, applied linguistics, linguistic personology, text linguistics, phonetics, phonology, morphology, syntax, dialectology, historiology, phraseology, linguistics, linguistics cognitive linguistics.

Keywords: jubilee collection; linguistics; comparative linguistics; dialectology; corpus linguistics

✉ **Zhaneta Andreeva**

ORCID iD: 0000-0002-0998-1162

Department of Bulgarian Language

Shumen University “Bishop Konstantin Preslavski”

Shumen, Bulgaria

E-mail: zh.andreeva@shu.bg